

**MTA TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
KISEBBSÉGGYAKUTATÓ INTÉZET**

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.; 1453 Budapest, Pf. 25.

Tel.: 224-6790

Igazgató: Papp Z. Attila

E-mail: kisebbsegkutato@tk.mta.hu; honlap: <http://kisebbsegkutato.tk.mta.hu>

I. A kutatóhely fő feladatai a 2019. január 1. és augusztus 31. közötti időszakban

A beszámolási időszakban az intézet 2016-2019 közötti periódusra szóló, középtávú fejlesztési tervében foglaltaknak megfelelően, valamint a projekt jellegű kötelezettségekre építve folytatódott a 2013-ban kijelölt új kutatási irányoknak való (mindenekelőtt a kisebbségi kompetenciákra összpontosító, valamint az interdiszciplináris identitáspolitikai kutatások elmélyítésére épülő) megfelelés. Ugyanakkor a főbb alapkutatási területek, a magyarországi romák és más nemzetiségek, a zsidóság, a határon túli magyarok, illetve a bevándorlók vizsgálata továbbra is megmaradt. A főbb eredményekről több rangos publikáció is megjelent neves nemzetközi kiadóknál, és a munkatársak több impakt faktoros cikket is publikáltak vezető világfolyóiratokban. A munkatársak kiterjedt nemzetközi konferencia-részvétele ugyancsak elősegítette a kutatási eredmények szélesebb körben való megismertetését. Az intézet egy munkatársa elnyerte az MTA doktora címet. Két fiatal kutató nyert Bolyai ösztöndíjat a kisebbségi önkormányzatiság eredményessége, és az új magyar diaszpórában tapasztalható identitásstratégiák témáiban. A korábbi évekhez hasonlóan, rendszeresen kerültek megrendezésre az intézet szakmai profiljába illeszkedő nyilvános események, konferenciák, előadások, kisebb műhelyviták és kerekasztal-beszélgetések. Az intézet *REGIO* című online és nyílt hozzáférésű folyóirata a beszámolási időszakban egy számmal jelent meg, egy másik lapszám pedig tördelés alatt volt. Az intézet a magyarországi kisebbségkutatást digitális tartalommal, szövegtárakkal, adatbázisokkal, valamint hírekkel legátfogóbban ellátó honlapot működtet. Mindezekon túl jelentős szerepet játszik a TK angol nyelvű periodikájának, az *Intersections* folyóirat szerkesztésében is, amely az év során Q2-es besorolást kapott.

II. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

Kisebbségi kompetenciák c. kutatás keretében folytatott kutatások

Az iskola nem sziget. Oktatási és társadalmi reziliencia multietnikus környezetben című, az NKFIH által támogatott kutatás azt vizsgálja, hogy mitől lehet sikeres egy iskola. Az iskolai eredményeket ugyan nagymértékben a családi háttér határozza meg, de kérdés ugyanakkor, hogyan képesek a diákok az iskola külső és belső környezeti adottságaira építve sikeresek lenni. A reziliencia ezen jelensége a kutatás első szakaszában statisztikai eszköztárral lett vizsgálva, a második szakaszban pedig kvalitatív módszerekkel. Az év folyamán lezárult a terepmunka a kiválasztott településeken, elkészültek az első iskola- és közösségtanulmányok, amelyek alapján kezd néhány fontos eredmény körvonalazódni: 1. A statisztikai reziliencia nem érhető könnyen tetten a mindennapi iskolai gyakorlatban; 2. Valószínű újra kell értelmezni a reziliencia fogalmát is, és azt nem a sikeresség kritériumaként kell leírni, hanem a szinten tartás eszközeként; 3. A módszertani sokszínűségnek nincs feltétlenül kapcsolata az iskolai rezilienciával, a hagyományos, frontális módszerek is elvezethetnek a reziliencia „szinten tartásához”; 4. Ugyan az alaphipotézis az volt, az iskola nem sziget, a fenntartói átalakulások következtében az iskola éppen ellenkezőleg gyakran inkább szigetként működik, hiszen nincs közvetlen, élő kapcsolata a helyi önkormányzattal, a községgel; 5. Erős területi szegregációs folyamatok érvényesülnek, a white flight jelenséget az egyházi fenntartású iskolák térnyerése felerősítette.

Folytatódtak a *Genezys 2015 c.* survey alapú Kárpát-medencei ifjúságkutatás adatfelvételére épülő elemzések, amelyek a 2017-es első átfogó kötet témái után a következő területeket célozzák meg: kettős állampolgárság, migráció, előítéletek, médiahasználat, nyelvhasználat, kulturális mintázatok és fogyasztás, gazdaság és etnicitás.

A Társadalmi mobilitás és etnicitás: Az iskolai sikeresség útjai, kimenetei és rejtett költségei című, az NKFIH által támogatott kutatás keretében elkészült az elsőgenerációs értelmiségiekkel folytatott, félig strukturált, narratív mélyinterjúk több mint fele, valamint intézményi etnográfiai kutatás indult nyolc, a mobilitást segítő, támogató intézményben. Az eredmények egy angol könyvfejezetben és két nemzetközi konferencián lettek bemutatva.

Az etnikai gazdaság intézményesülésének a kísérletei a romániai és a szlovákiai magyarok körében című, az NKFIH által támogatott kutatás második évében terepmunkára került sor két vidéki településen a közösségi gazdálkodás etnikai vonatkozásaival kapcsolatban, valamint Marosvásárhelyen és Szatmárnémetiben. Az utóbbi két városban a legnagyobb az etnikai polarizáció mértéke, a gazdasági/jóléti hatások viszont eltérőek. A kutatás e helyszíneken arra kereste a választ, hogy a különböző intézményekben hogy kezelik az etnikai-nyelvi különbségből fakadó koordinációs problémákat, milyen gyakorlatok alakulnak ki és intézményesülnek a sokszínűség kezelésére, és ez milyen befolyással van a szervezetekben zajló munka hatékonyságára. A marosvásárhelyi adatokból az látszik, hogy a magyarok drasztikusan alulreprezentáltak a közintézmények vezetésében, ráadásul ott vannak nagyobb számban, ahol alacsonyabbak az átlagbérek. Ez magyarázza azt a 15%-os bérhátrányt is, de a tőkejövedelmek esetében az etnikai különbségek még nagyobbak. A vizsgálat jelentős sajtóvisszhangot kapott a magyar és a román médiában, ezért számos előadás és sajtószerelés is kapcsolódott a kutatáshoz.

A diverzitás és a jólét összefüggései Erdélyben. A Bolyai ösztöndíj által támogatott kutatás második évében három magyar és nemzetközi tanulmány készült el az etnikai diverzitás és a jólét erdélyi összefüggéseinek témájában. Ezek arra fókuszálnak, hogy hogyan változott meg a nyelvi-etnikai diverzitás szabályozási környezete Romániában, illetve hogy ez milyen következményekkel járt a kisebbségek társadalmi pozícióira és gazdasági helyzetére nézve. Az eredmények azt mutatják, hogy romlanak az erdélyi magyarok pozíciói, és növekvőben van az etnikai-nyelvi alapú intézményi párhuzamosság a gazdaságban is. Mindezt három, egymással összefüggő tényezőcsoport befolyásolja: a magyarok demográfiai koncentrációja, a román nyelvtudás romlása, valamint az inter-etnikus kapcsolatok leépülése. Az etnikai polarizáció növekedése a helyi gazdaság fejlődésére negatív hatással van. Minél nagyobb a kisebbségek jelenléte egy településen, annál rosszabbak az aggregált jóléti mutatók, a párhuzamosság kedvezőtlen hatásai pedig elsősorban a közjavakkal való gazdálkodásban jelentkeznek. A kutatás eredményei ezek mellett több magyarországi, erdélyi és nemzetközi konferencián lettek bemutatva.

Identitáspolitikai tárgyú kutatások

A Társadalmi konfliktusokra adott identitáspolitikai válaszok az európai, nemzeti és lokális szintek viszonylatában. A kutatás eredményeként megszülető angol nyelvű tanulmánykötet a szolidaritás egyéni motivációit, élettörténeti előzményeit és intézményi formáit vizsgálja, valamint nemzetközi összehasonlításba helyezi a szolidaritás, a civil társadalom és a transznacionális folyamatok viszonyát. A kutatás az év során összehasonlította a nemzeti keretezésű kisebbségi magyarokra irányuló jótékonytárgyat a menekültekre irányuló 2015-ös jótékonytárgy-humanitárius kezdeményezések szereplőinek elképzeléseivel is, amelynek eredményei egy nemzetközi szakfolyóiratban fognak megjelenni.

Székely zászló mint a nemzeti hovatartozás tárgyasulása. A doktori kutatás fókuszában a székely zászló áll, a fő kérdései pedig: Hogyan tárgyasul a nemzeti hovatartozás? Hogyan jött létre a zászló, hogyan kommodifikálódott és vált hétköznapi tárgygyá? A magyarországi szimbolikus akciók során milyen jelentéseket kapott a zászló? A kutatás módszertana a „multi-

sited ethnography” szabályait követi, több településen terepmunka végzésével és interjúk készítésével. Mindez rávilágít a nemzeti hovatartozás finomabb összefüggéseire, egyrészt a társadalmi struktúrákba való beágyazottságra, másrészt megmutatja, hogy milyen klasszifikációs harc veszi körül a nemzeti mivolt kérdését a határon túli magyar politikai/civil/tudományos csoportok és anyaországi politika szereplői között, harmadrészt megmutatja a kérdés hétköznapi vonzatait is, azokat a gyakorlatokat, amelyek a nemzeti mivolt megmutatására alkalmasak. A kézirat vitájára az év őszén kerül sor.

Bevándorlókkal, migrációval kapcsolatos kutatások

Az MTA Kiválósági Együtműködési Program keretében, a TK-n belül elindult Mobilitás Kutatási Centrum intézeti munkatársai egyrészt *a nagy-britanniai magyar diaszpóra intézményesülési folyamatát* vizsgálták kvalitatív interjúk és résztvevő megfigyelés segítségével. A kutatás fókuszai között szerepel a hétvégi magyar iskolák alakulásának és működésének az elemzése, valamint az Angliából hazatelepültek motivációinak és transznacionális hálózatainak a feltárása. Külön alprojekt foglalkozik a nemzetközi felsőoktatási mobilitás kérdéskörével. A *külföldön élő magyarok körében végzett survey* kutatás keretében megtörtént egy online kérdőív összeállítása és a tényleges adatfelvétel. A felmérés előzményének az a kutatás tekinthető, amelyet 2014-ben végzett az intézet az Angliában élő magyarokról, míg a mostani kutatásban már a világ más pontjain élő magyarok is szerepelnek. Ezen túl a kérdőív egy-két olyan kérdésre is reflektál, amelyek a fentebb említett kvalitatív kutatásunk során fogalmazódtak meg az újonnan létrejövő magyar diaszpóra kapcsán. A június-júliusi adatfelvétel során 18 ezernél is több kérdőívet töltöttek ki a válaszadók. A kutatás első eredményei az év novemberében várhatók. Külön kutatás foglalkozik *a társadalmi mobilitás és az érdemesség újragondolásával a nemzetközi vándorlás közepette*, amely a témát egyrészt a Németországban élő és dolgozó magyarok vonatkozásában vizsgálja interjúk segítségével, másfelől pedig egy 2018-as magyarországi kvantitatív felmérés részadatait elemzi. Az adatbázis a magyar lakosság körében a jótékonykodás különféle célcsoportjainak, az érdemességi rezsimeknek, és ezek összefüggéseinek vizsgálatát teszi lehetővé. Az elemzésből várhatóan az év végére magyar nyelvű cikk születik.

Magyarok Németországban. Biztonság és szolidaritás transznacionális környezetben. A Humboldt Egyetemmel közös kutatás célja – részben kapcsolódva az előbbi kutatáshoz – a Németországban élő és dolgozó magyarok munkaerőpiaci helyzetének, relatív jólétének, sikerei és kudarcai strukturális összefüggéseinek a feltárása, valamint igyekszik azt megválaszolni, hogy az Európai Unió belüli mobilitás tapasztalatai milyen hatással vannak az Európán kívülről érkezők megítélésére a verseny, a biztonság és a szolidaritás keretei között. A kutatás keretében interjúk adatfelvétel történt júniusban, illetve a korábbi interjúkra támaszkodva három kéziratot készítettek el és nyújtottak be a résztvevők nemzetközi és magyar szakfolyóiratokhoz.

A latin-amerikai magyar diaszpóra visszavándorlása Magyarországra. A kutatás az év során két jelenségsoporra irányult. Az első az argentinai diaszpórából a visszavándorlással érkezett alternatív magyar ethnohistoria (sumér-magyar rokonság) magyarországi fogadtatását, társadalmi felhasználását vizsgálta. A nemzetközi szakirodalom feldolgozását és további online tartalmak elemzését követően elkészült egy angol nyelvű folyóiratcikk kézírata. A Magyarországra érkezett, magyar származású venezuelaiak állami segítséggel megvalósult migrációjának vizsgálatában informális kapcsolatfelvétel és terepmunka-előkészítés valósult meg.

Gyerekek a transznacionális migráció helyzeteiben. A vizsgálódás kiindulópontja a „Kínai a családban” című már lezárt NKFIH kutatás volt. A kutatásban az év során a magyarországi kínai migráns vállalkozók gyerekeinek helyzetére irányuló kvalitatív vizsgálat egy feldolgozatlan adatsoportjának elemzése valósult meg.

A globális hierarchiák poszt-koloniális és poszt-szocialista percepciója. A hollandiai indonézek és magyarok esete. A doktori kutatás a Hollandiában élő magyarok és indonézek globális hierarchia percepciójának összehasonlító elemzését kívánja elvégezni, amelynek keretében, az év során empirikus anyaggyűjtés folyt Hollandiában.

Határon túli magyarokkal kapcsolatos kutatások

Székelyföldi önkép-építés a 19-20. században. Az NKFIH által támogatott, 2018-ban indult kutatás a székelyföldi regionális azonosság történeti megkonstruálásának, illetve a működtetőinek a feltárását tűzte ki célul. A főbb eredmények között már megtörtént egy tanulmánykötet és két monográfia kiadásra való előkészítése, valamint több interjú- és kézirat-katalógus összeállítása, amelyek mellett készül a Székelyföld történetéről szóló kézikönyv angol nyelven való megjelentetése is. A kutatás részét képezi a két világháború közötti, a székelyekkel kapcsolatos sajtó, valamint a kérdést rendszeresen tárgyaló legjelentősebb közíró-politikus, Kacsó Sándor életművének a feltárása.

A Kisebbségi magyar közösségek a 20. században című kutatás az etnokulturális alapon szerveződő közép-európai magyar kisebbségi hálózatok intézményesülését, közösségi működését vizsgálja adatbázisok, bibliográfiák, digitális szövegtárak, dokumentumgyűjtemények, monográfiák és kronológiák segítségével. A projekt eredményeként az év folyamán megjelenik *A magyarok Romániában 1990-2015 c.* tanulmánykötet javított, bővített kiadásban. A gyűjtemények vonatkozásában online elérhetővé válik az 1999-2018 közötti Kárpát-medencei sajtószemle, valamint a Vajdaság etnikai és felekezeti viszonyai 1850-2011 c. községsoros népszámlálási adatbázis.

Erdélyi magyar naplók és emlékiratok románság képe 1914-1922. A projekt célja a bukaresti Humanitas kiadó számára első világháborús és azt követő időszakból, erdélyi magyar naplókából történő, jegyzetelt válogatás összeállítása, amely megmutatja a románságkép átalakulását a korszakban.

A budapesti kormányzatok magyarságpolitikája című kutatás a magyar kormányok határon túli magyarokkal és a diaszpórával kapcsolatos tevékenységét vizsgálja 1918-tól napjainkig. A beszámolási időszakban anyaggyűjtés és egy konferencián való előadás történt a kutatás keretében.

Örökségesítés a kárpátaljai regionális térben. A beregszászi Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközponttal közös kutatás annak a jelenségnek a történetére, magyarázatára és gyakorlatára fókuszál, hogy Kárpátalján a lakosság jelentős része nem a hivatalos idő, hanem informális helyi idő szerint éli az életét: az államhoz kapcsolódó hivatalos helyeken a kijevi idő dominál, míg az informális térben, a nem kormányzati és magánjellegű feliratok esetében a kijevi idő és a helyi idő párhuzamosan jelenik meg. A helyi időhasználat egy alulról felfelé tartó folyamat, általánosan elfogadott, a helybeli lakosok mindennapjaiban nem okoz problémát. A zavarokat a politikai beavatkozások okozzák. A Kárpátalján megfigyelhető idő meghatározásának különleges módja a tér és idő kategóriájának az identitás építésében lényeges kiterjesztése. Olyan időkategória alakult ki történetileg, amely integrálódik a kárpátaljai lakosok identitásába, és a térség lakosságában térbeli és időbeli szempontból nyugat-orientált csoportot hoz létre.

Kisebbség-többség viszony Ukrajnában az Euromajdan óta. Ukrajna geopolitikai jelentőségét fizikai méretei és földrajzi elhelyezkedése adja. 2014 óta az ország elvesztette területének jelentős része, keleti megyéi permanens háborús övezet, jelentős arányú a népességcsökkenés, más részről megváltozott a világban elfoglalt pozíciója az által, hogy az Európai Unió társult tagja lett, illetve sikerült azt is elérnie, hogy a legnagyobb hívőközösséget egyesítő Pravoszláv Egyháza függetlenedjen a moszkvai főhatóságtól, aminek az előbbinél is erősebb üzenete van. Ez a külpolitikai fordulat, a belső állam- és nemzetépítést is új utakra állította. A szocialista blokk felbomlása után Közép- és Kelet-Európában az etnikai-nemzeti kisebbségek egyre nagyobb politikai szerepet játszottak. Kisebbségi szempontból mindig is meghatározó volt az

anyaországgal való kapcsolatrendszer, a többségi állam részéről pedig az a tény foglal el kiemelkedő helyet, hogy változó mértékben, de a nemzeti kisebbségek létét is eleve biztonságpolitikai kockázatnak tekintik. A politikailag aktív kisebbségek és a központi kormány közötti kapcsolatokat ez a tény politikailag érzékeny bizalmatlansággal terhelheti. Ebben a tekintetben különösen felértékelődik az emlékezet- és a kisebbségpolitika, illetve a napi politikai diskurzus elemzése és értelmezése. A témában több publikáció jelent meg és van folyamatban.

Kisebbségi kérdés a magyar-román diplomáciai kapcsolatokban Bethlen István miniszterelnöksége idején. Az NKFIH kutatás végeredményeként elkészülőben van egy publikálásra szánt forráskiadvány kézírata, valamint egyes részeredmények magyar nyelvű folyóirat-publikációban láttak napvilágot.

A vajdasági magyarok önképe, 1945-1990. A doktori kutatás keretében, az év végéig készül az eredményeket összegző disszertáció, amely mellett egyes meghatározó vajdasági magyar személyiségekről szóló fejezetek külön is közreadásra kerülnek.

A kisebbségi civil-nonprofit szervezetek működési sajátosságai című doktori kutatás helyi interjúk és kérdőíves adatgyűjtés alapján, három helyszínen (Kassa, Pécs, Temesvár), illetve különböző, a kisebbségi szervezetek támogatását végző pályázati rendszerek vizsgálata alapján elemzi a kisebbségi, elsősorban nonprofit formában működő szervezetek tevékenységét a három országban. 2019-ben zajlott a kutatásból készült disszertáció munkahelyi vitája, a kéziratnak a véglegesítése az opponensi vélemények tükrében. A kutatás egyes eredményei nemzetközi konferencián kerültek bemutatásra, más eredményei pedig egy-egy angol és magyar nyelvű publikációban lettek közreadva.

Kisebbségi jog, etnopolitika

COST ENTAN – European Non-Territorial Autonomy Network. A COST Action Program támogatásával 2019-ben indult az európai személyi elvű, nem-területi autonómiákat kutató hálózat, amelynek egyik (Politics and Law) munkacsoportját az intézet egyik munkatársa vezeti. A hálózat az első workshopját júniusban tartotta Szkopjében.

Kétoldalú szerződéses kapcsolatok és kisebbségvédelem Közép- és Délkelet-Európában. Az NKFIH által támogatott kutatás célja, hogy megvizsgálja, hogyan érvényesülnek a közép- és délkelet-európai térségben megkötött bilaterális szerződések kisebbségvédelmi normái. Kiemelt figyelmet kapnak a Magyarország és szomszédjai között megszületett alapszerződések és más kisebbségvédelmi megállapodások keletkezésének körülményei, alkalmazásának tapasztalatai és problémái. 2019-ben megjelenés előtt áll a magyar-szlovén kisebbségi szerződést elemző tanulmánykötet, amely mellett forrásgyűjtés zajlott a magyar-szlovák és magyar-román alapszerződés vegyesbizottságainak munkájával kapcsolatban. A kutatás további részeredményei két nemzetközi konferencián lettek bemutatva, köztük az ENSZ európai regionális fórumán 2019 májusában.

A személyi elvű autonómiák belső dinamikája Közép- és Délkelet-Európában: öt ország összehasonlító elemzése. A 2019 elején lezárult, az NKFIH által támogatott posztdoktori kutatás célja az volt, hogy összehasonlító módon, elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt, feltárja és elemezze a nem területi, és ezen belül is a személyi elvű, tehát nem funkcionális alapokon nyugvó kisebbségi autonómiák szerves részét képező választások főbb jellemzőit a rendszerváltás után, a kelet-közép- és délkelet-európai térség öt országában (Magyarország, Észtország, Szlovénia, Horvátország, Szerbia). A projekt egyik legfontosabb eredménye az intézet honlapján elérhető választási adatbázis. Másik fontos eredménye a főbb megállapításokat összegző monografikus kézirat, amely intézeti műhelyszeminárium keretében került megvitatásra és várhatóan 2020 elején jelenik meg önálló kötetként. A projekt eredményei az év folyamán több hazai és nemzetközi konferencián lettek bemutatva, valamint folyóiratcikkekben és könyvfejezetekben közreadva.

Roma tárgyú kutatások

Roma közösségek kutatása modern módszertani alapokon a 21. században. A kutatási programjának célja egy olyan, a meglévő társadalomkutatási előzményekre építő, ugyanakkor korszerű, kvalitatív és kvantitatív eszközöket felvonultató új módszertan kialakítása és tesztelése, amely lehetővé teszi empirikus adatfelvételen alapuló, reprezentatív romakutatások kivitelezését. 2018 folyamán zajlott le a tényleges terepmunka Nógrád megyében, amelynek eredményeiről a résztvevők konferencián számoltak be, míg az összegző tanulmánykötet véglegesítése folyamatban van.

Participatory Roma and Traveller Theatre and Social Change (PARTTS). A társadalmilag elkötelezett európai roma színházak és azok társadalmi változásra gyakorolt mobilizáló hatása témakörében formálódóban van egy nemzetközi kutatói-pályázati konzorcium, amelynek létrejöttét az év során megszervezett nemzetközi workshop is elősegítette.

Roma transznacionális migráció. Egy 2018-ban befejeződött NKFIH kutatás folytatásaként, két kisvárosban háztartási survey lekérdezésre került sor, amely a különböző transznacionális migrációs utakat és azok kimenetét térképezi fel. Az első eredmények egy angol nyelvű tanulmányban és egy nemzetközi konferencián lettek bemutatva.

A szegénytelepek társadalma. Informális gazdaság és egy etnográfiai kutatás fejlődéstörténete. Az évek óta folyó, a résztvevő megfigyelés etnográfiai módszerét alkalmazó kutatás eredményeit összegző kötet jövőre jelenik meg, amely egy cigányfalu és környéke társadalmát, a szegény háztartások portfólióját, az informális hitelezési gyakorlatait és egyéb megélhetési stratégiáit vizsgálja.

A romák oktatásával kapcsolatos kérdések a pedagógiai szaksajtó tükrében - Egy társadalmi peremhelyzetben lévő közösség integrációját segítő/gátló oktatási programok, tervek, projektek 1978 és 1998 között. A doktori kutatás azzal foglalkozik, hogy a vizsgált időszakban milyen oktatásai, nevelési modellek, stratégiák jelentek meg a roma gyermekek oktatásával, nevelésével kapcsolatosan a mértékadó hazai pedagógiai szaklapok hasábjain. Az év során elkészült a szócikkek összefoglaló adatbázisa, illetve a disszertáció fejezeteinek mintegy fele.

Judaisztikai tárgyú kutatások

Zsidó cserkészcsapatok története: identitás és emlékezet. A 2018-ban indult kutatás célja az 1913 és 1948 között működő zsidó cserkészcsapatok történetének sokoldalú feltárása korabeli források, visszaemlékezések és tárgyi emlékek alapján. A kutatás eddigi eredményeiből egy 4 tanulmányból álló tematikus blokk készült a Regio 2019/2-es számában. A tanulmányok az 1913 és 1944 közötti időszakra koncentrálnak, más-más aspektusból járják körül a kérdést: a zsidó nacionalista ideológia szolgálatába állított cserkészet; a cserkészet megjelenése a neológ felekezeti ifjúsági munkában; az erdélyi zsidó cserkészcsapatok; illetve a cserkészszövetség és a zsidó-kérdés.

A szegedi zsidóság öröksége. A Rothschild Foundation (London) által támogatott, az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoporttal és az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetemmel közös kutatási program célja a Szegedi Zsidó Hitközség mintegy 200 éves iratanyagának digitalizálása és közzététele, illetve a fennmaradt tárgyi emlékek tudományos feldolgozása. 2019-ben folytatódott a Hitközség iratarchívumának digitalizálása és közzététele, ennek keretében különösen a héber és jiddis iratok datálása, tárgyszavazása.

Migráció, mobilitás és akkulturáció Kanizsa mezőváros zsidó közösségében. Az MTA-SYLF által támogatott doktori kutatás a nagykanizsai zsidó közösségben meghatározó Lackenbacher-család mobilitási stratégiáit elemzi döntően a 19. század folyamán. A kutatás két szinten zajlott: makroszinten az 1848-ban végrehajtott, zsidó népesség-összeírás Kanizsára vonatkozó adatait elemezte, mikro szinten pedig egy lokális kötődésű család szociális módosulásait kutatta, ami szorosán összefügg – többek között – a hadseregellátás rendszerével. A kutatás részeredményeiről két magyar nyelvű tanulmány készült el, és egy konferencia-előadás hangzott el.

Az 1868-69-es zsidó kongresszus („izraelita egyetemes gyűlés”) politikai retorikája. A kutatás eredményei egy nemzetközi konferencián lettek bemutatva és angol nyelvű tanulmányban kerültek összegzésre.

A zsidó felekezeti szakadás magyar egyházpolitikai kontextusa az izraelita felekezeti politika szemszögéből. A zsidóságot megosztó vallási-ideológiai gondolkodásban és politikai vitákban, végig a 19. század során fontos szerepet játszottak a különféle hazai keresztény felekezetek életére és politikájára történő hivatkozások, analógiák. A kutatás eredményei egy nemzetközi tanulmányban jelentek meg az év folyamán.

Héber könyvtörténet Magyarországon és Kelet-Közép-Európában. A kutatás keretében egy tanulmány jelent meg egy szerkesztett ünnepi kötetben Jeruzsálemben.

Magyarországi nemzetiségekkel kapcsolatos kutatások

A Németek Magyarországon 1950-1990 című kutatás célja a magyarországi németység 1950-1990 közötti történetének monografikus feldolgozása. A beszámolási időszakban sor került az azonos címet viselő akadémiai doktori disszertáció sikeres védésére, és megkezdődött a kézirat kiadásának nyomdai előkészítése. Folytatódott a levéltári forrásfeltárás a berlini Politisches Archivban, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, valamint lezajlott a Neue Zeitung magyarországi német lap tartalmának feltárása és elemzése az 1970-1990 közötti időszakra és az NDK-magyar kapcsolatokra vonatkozóan. A kutatás eredményei egy hazai konferencián kerültek bemutatásra.

A „die halfte hier und die halfte zu hause” A magyarországi németek története 1944-1953. A nemzetközi együttműködésben zajló kutatás célja a második világháború utáni Magyarországot érintő migrációs folyamatok – az országon belüli telepítések/települések, a németek kitelepítése, a szlovák-magyar lakosságcsere, a bukovinai székelyek „hazahozatala”, a szomszédos országokból érkező magyar menekültek elhelyezése – körülményeinek, politikai, gazdasági, társadalmi összefüggéseinek feltárása, illetve az elűzöttek németországi integrációjának, és e folyamat európai kontextusának vizsgálata. A kutatás eredményeként az év során megjelent a magyarországi németek helyzetét a korszak bel- és külpolitikai folyamatainak összefüggéseiben bemutató, mintegy 400 dokumentumot tartalmazó kétnyelvű kötet. A részletes bevezető tanulmánynak, a dokumentumok összefoglalói magyar és német nyelvű közzétételének, valamint a függeléknek köszönhetően a forrásgyűjtemény jól hasznosítható az oktatásban, ugyanakkor lehetőséget nyújt arra is, hogy segítségével, a témával foglalkozó kutatók konkrét aspektusokat vizsgálhassanak, és további kutatásokat indíthassanak.

Jugoszláviai svábok Magyarországon 1944-1950. A kutatás keretében, a beszámolási időszakban egy német nyelvű tanulmány készült el és került elfogadásra.

A magyarországi német szervezetek helyi és regionális szintű aktivitása 1924 és 1945 között. Az NKFIH által támogatott projekt utolsó évében egy számítógépes szakember segítségével lett pontosítva a 2018-ban kialakított, a tematikus térképek alapját képező adatstruktúra. Bővült a mintaadatbázis, és elkészültek a kutatás egyik eredményeként az intézet honlapjára 2019 végén felkerülő online digitális térképek. Emellett elkezdődött a kutatás eredményeit összegző monográfia kéziratának megírása is.

A bevándorlás kérdésének helye a magyarországi német szervezetek emlékezetpolitikai törekvéseiben (1920-1945). A kutatás 2019 folyamán azokat a német nyelvű kiadványokat vizsgálta meg, amelyek az 1930-as években keletkeztek és főleg a baranyai, tolnai régió településtörténetével foglalkoznak. Ezek a néprajzi kiadványok ugyan főleg az (akkori) jelenre fókuszáltak, de fontos megállapításokat tartalmaz(hat)nak a betelepülés időszakáról is. A szerzők leírásaiból az is rekonstruálható a kutatás eredményeként, hogy helyi szinten miként ítélték meg a német közösségek integráltságát.

A magyarországi németek története a 20. század első felében. A 2018-ban indult kutatás keretében a lokális közösségek vizsgálatán van a hangsúly a levéltári forrásfeltárás során. Az

első részeredményeiről a kutató egy könyvfejezet, a Magyar Politikai Enciklopédiában íródott három szócikk, valamint több média-megjelenés formájában számolt be.

Identitás - migráció – modernizáció. A beszámolási évben a magyarországi nemzetiségek 1970-1990 közötti gazdasági, társadalmi helyzetének feltárása állt a kutatás középpontjában, mint a rendszerváltás után kibontakozó folyamatok előzménye, kiindulási pontja. Ezen belül különösen a németek szocio-ökonómiai jellemzőinek és szerveződéseinek, a Magyarországi Németek Országos Szövetsége tevékenységének szentelt nagyobb figyelmet.

b) Tudomány és társadalom

Az intézet számára stratégiai kérdésnek számít, hogy a kutatók által felhalmozott és publikált ismeretek, adatok az érdeklődők számára is elérhetővé váljanak. A beszámolási időszakban mintegy 10 nyilvános szakmai rendezvény került megrendezésre: konferenciák, műhelyszemináriumok, kéziratviták, neves hazai és külföldi kutatók előadásai és szakmai beszélgetések. Az eseményekről, illetve más, kisebbségkutatással kapcsolatos hírekről, szakmai publikációkról az intézet honlapja, Facebook profilja, Youtube csatornája is tájékoztatta az érdeklődőket. A kutatómunkát hivatott elősegíteni a Digitális Olvasószoba a növekvő számú digitalizált kiadvánnyal és adatbázissal. Az intézet legfrissebb eredményeiről 2019 első felében számos kutató számolt be a TK honlapján rövid, ismeretterjesztő videók és írásos összefoglalók formájában.

Intézeti rendezvények 2019. január 1. és augusztus 31. között:

- Kárpátalja közigazgatása és mindennapjai a német „fegyverbarátság árnyékában” (1944. március 19. – október 27.). Előadás és kéziratvita, 2019. január 17.
- “Unhealed Breach” or a Good Divorce? The Hungarian Jewish Congress (1868–69) and the “Schism” in Historical Perspective. Nemzetközi konferencia az ELTE BTK Assziriológia és Hebraisztika Tanszékével közösen, 2019. február 5-6.
- A személyi elvű kisebbségi autonómiák belső dinamikája. Kisebbségi választások Közép- és Délkelet-Európa öt országában. Előadás és kéziratvita, 2019. február 26.
- A ’Jótekingy nemzet – Szolidaritás és hatalom a kisebbségi magyarok segítésében’, illetve a ’Refugee Protection and Civil Society in Europe’ című kötetek bemutatója, 2019. március 7.
- Kisebbségi szervezetrendszerek strukturális és működési sajátosságai Közép-Európában. Előadás és kéziratvita, 2019. március 26.
- „Internetes mémek a politikai kommunikációban. A magyar eset megértése nemzetközi kontextusban” című előadás, 2019. április 9.
- Volt-e „cigánykérdés” a szocialista Romániában? Előadás és kéziratvita, 2019. április 23.
- ’Petrogalli Oszkár: Mankón járó demokrácia. Írások, beszédek, nyilatkozatok’, ’Ligeti Ernő. Egy urbánus transzszilvanista’, „Azt hittem egykor, hogy csapatmunkában veszek részt.” Beszélgetések kisebbségkutatókkal’ című kötetek bemutatója, 2019. április 30.
- ’Dokumentumok a magyarországi németek történetéhez 1944–1953/Quellen zur Geschichte der Deutschen in Ungarn 1944–1953’ című dokumentumkötet bemutatója, 2019. június 11.
- Acting Heroes: Participatory Roma and Traveller Theatre for Social Change (PARTTS). H2020 konzorciumépítő workshop, 2019. június 27.

Médiamegjelenés

Az intézet munkatársai 2019-ben is jelen voltak a nyomtatott és elektronikus sajtóban az intézet profiljába vágó kisebbségi témák kapcsán. Az intézeti eseményekről, konferenciákról a sajtó is rendszeresen beszámolt. Kiemelendő az ukrajnai válsággal kapcsolatos médiajelenlét. A

szociális médiában az év közepére a követők száma megközelítette az 1850-et, illetve a Youtube csatorna is növekvő látogatottsággal bír.

Egyéb tevékenységek

Az intézet szakmai gyakorlati program keretében rendszeresen fogad magyarországi és külföldi hallgatókat, amelynek eredményeként szervezett formában, egyes felsőoktatási intézmények hallgatói, valamint különféle ösztöndíjasok (Erasmus) növekvő számban kapcsolódnak az intézethez. Az intézet munkatársai nagyszámú tudományos, részben tudományos ismeretterjesztő és szakkollégiumi előadást tartottak Magyarországon és külföldön.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi K+F kapcsolatai a 2019. január 1. és augusztus 31. közötti időszakban

Az intézet az akadémiai intézetek közül elsősorban a Társadalomtudományi Kutatóközpont többi intézetével, a Politikatudományi, a Jogtudományi, és a Szociológiai Kutatóintézettel, a Bölcsészettudományi Kutatóközponton belül a Történettudományi Kutatóintézettel folytat közös kutatómunkát. A hazai egyetemi kutatóhelyek közül a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézetével, illetve Alkalmazott Társadalomtudományi (volt Szociológiai) Intézetével, a Nemzeti Köszolgálati Egyetemen, a Pécsi Tudományegyetemmel, az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetemen, a Debreceni Egyetem BTK Neveléstudományi Doktori Iskolájával, illetve Néprajzi Tanszékével működött együtt. Az egyéb hazai műhelyek közül különböző projektek keretében együttműködés alakult ki a Külügyi és Külgazdasági Intézettel, a Nemzetpolitikai Kutatóintézettel, a Nemzetstratégiai Kutatóintézettel, a Tom Lantos Intézettel, valamint a Márton Áron Szakkollégiummal. A nemzetközi együttműködések terén kiemelendő a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézettel, a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetemmel és a Babes-Bolyai Tudományegyetemmel, a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézettel, illetve a ljubljanai Etnikai Tanulmányok Intézetével folytatott együttműködés. Több munkatárs részt vett nemzetközi konferenciákon, workshopokon, nemzetközi szakmai szervezetek, köztük főként az Association for Studies of Nationalities (ASN) rendezvényein, illetve tagjai is ezeknek.

2019 első félévében az intézet 5 munkatársa volt valamely doktori iskola törzstagja, oktatója vagy tartott PhD kurzusokat. 12 munkatárs különböző egyetemeken 24 elméleti és 21 gyakorlati kurzust tartott, 7 BA, 13 MA hallgató diplomamunkáját, 3 TDK dolgozat megírását segítette, és 19 PhD hallgató disszertációjának készítését irányította. Egy vendégkutató összesen egy hónapot töltött az intézetben a Tempus Közalapítvány támogatásával.

A *Regio – Kisebbség Kultúra Társadalom Politika* c. intézeti e-folyóiratnak a beszámolási időszakban egy száma megjelent és egy már tördelés alatt volt, valamint intézeti közreműködéssel folyt továbbra is a kutatóközpont nemzetközi társadalomtudományi folyóiratának, az *Intersections – East European Journal of Society and Politics* szerkesztése is. A munkatársak emellett több hazai és külföldi szakmai folyóirat – *Acta Humana, Pro Minoritate, Magyar Kisebbség, Erdélyi Társadalom, Studia Sociologia, Századok, Fórum Társadalomtudományi Szemle, Hungarian Journal of Minority Studies, Modern Magyarország, European Yearbook of Minority Issues* – szerkesztésében, szakmai lektorálásában is részt vettek, valamint több rangos nemzetközi folyóirat számára készítettek véleményeket, illetve folytattak egyéb szakértői tevékenységeket.

IV. A 2019. január 1. és augusztus 31. között elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Az NKA a magyarországi németek elmúlt száz évről szóló tanulmánykötet, a közép- és délkelet-európai személyi elvű kisebbségi autonómiák választásairól szóló kötet, valamint a Regio intézeti online folyóirat 2019. évi kiadását támogatta. Az intézet két munkatársa elnyerte

az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjat, egy kutató pedig az Új Nemzeti Kiválóság Program Bolyai+ Felsőoktatási Fiatal Oktatói, Kutatói Ösztöndíjat.

V. A 2019. január 1. és augusztus 31. között megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Bárdi, Nándor; Zahorán, Csaba: Utopias in the Shadow of Catastrophe: The Idea of Székely Self-Determination after the Collapse of Austria-Hungary. In: Angela Ilić, Florian Kühner-Wielach, Irena Samide, Tanja Žigon (szerk.): *Blick ins Ungewisse: Visionen und Utopien im Donau-Karpaten-Raum 1917 und danach*. Regensburg: Pustet, F; Auflage, (2019) pp. 73-94., 21 p. <http://real.mtak.hu/103240/>
2. Fedinec, Csilla (szerk.): "Kijevi csirke": (Geo)politika a mai Ukrajnában. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kalligram Kiadó (2019), 296 p. <http://real.mtak.hu/92951/>
3. Fedinec, Csilla; Csernicskó, István: The People of the "Five Hundred Villages": Hungarians, Rusyns, Jews, and Roma in the Transcarpathian Region in Austria–Hungary. In: Markian, Prokopovych; Carl, Bethke; Tamara, Scheer (szerk.): *Language Diversity in the Late Habsburg Empire*. Leiden: Brill Academic Publishers, (2019) pp. 160-195., 36 p. <http://real.mtak.hu/103243/>
4. Feischmidt, Margit (szerk.); Pries, Ludger (szerk.); Cantat, Celine (szerk.): *Refugee Protection and Civil Society in Europe*. CHAM: Palgrave Macmillan (2019). <http://real.mtak.hu/93185/>
5. Filep, Tamás Gusztáv: Ligeti Ernő: Egy urbánus transzszilvanista. Budapest: MMA Kiadó Nonprofit Kft. (2019), 216 p. <http://real.mtak.hu/101779/>
6. Kállai, Ernő: Akiket arcul csapott a valóság: Roma közösségeket segítő helyi programok és azok vezetői. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet (2019), 168 p. <http://real.mtak.hu/101851/>
7. Kovács, Eszter: Direct and indirect political remittances of the transnational engagement of Hungarian kin-minorities and diaspora communities. *JOURNAL OF ETHNIC AND MIGRATION STUDIES* online. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1369183X.2018.1554315>
8. Maguire, Meg; Gewirtz, Sharon; Towers, Emma; Neumann, Eszter: Policy, contextual matters and unintended outcomes: the English Baccalaureate (EBacc) and its impact on physical education in English secondary schools. *SPORT EDUCATION AND SOCIETY* 24: 6 pp. 558-569., 12 p. (2019) <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13573322.2019.1611555?journalCode=cses20>
9. Papp, Z. Attila: The Hungarian language in education in Romania. Leeuwarden, Hollandia: Fryske Akademy (2019), 62 p. ISSN: 1570-1239. <http://real.mtak.hu/103184/>
10. Turán, Tamás: The Austro-Hungarian Beginnings of the Research on the 'European Genizah'. *Zutot 17*: 1 pp. 1-14., 14 p. (2020) <http://real.mtak.hu/89072/>